

Afgunst, vreemd genoeg is dat de enige van de hoofdzonden die terug te vinden is in de Tien Woorden: 'Je zult de vrouw van je naaste niet begeren, ook niet het huis van je naaste, niet zijn veld, zijn slaaf, zijn slavin, zijn os, zijn ezel, al wat van je naaste is.' (Deut. 5: 21)

Als je ernaar op zoek gaat stuit je in de Bijbel op het ene verhaal na het andere waarin afgunst, jaloezie, een hoofdrol speelt. Het is ook een ondeugd (klinkt iets vriendelijker dan 'zonde') waar we allemaal wel mee bekend zijn. Het lijkt wel inherent aan het menselijk samenleven, daar hebben we Facebook en Instagram niet eens voor nodig. Zet twee mensen bij elkaar en vroeg of laat wordt de een jaloers op de ander. De filosoof René Girard gebruikt daar de term 'mimetische begeerte' voor: iets willen hebben omdat de ander dat heeft.

In het boek *Erfenis zonder testament: filosofische overwegingen bij de Tien Geboden*, wordt het tiende gebod, 'je zult niet begeren...', betiteld als 'Het enige gebod dat onmogelijk kan worden opgevolgd'. Begeerte, willen hebben wat een ander heeft, de hele groei-economie rust erop. Maar het valt op dat in de langlopende serie in *Trouw* waarin min of meer bekende Nederlanders ondervraagd worden over de Tien Geboden, juist bij dit tiende de meeste geïnterviewden ontkennen dat ze die aandrang ooit voelen, of het nu om het succes van hun collega-artiesten gaat of om materieel bezit. Dat soort begeerte is kennelijk iets om je voor te schamen, meer dan zo nu en dan een leugentje, altijd maar dóórwerken, je ouders verachten, ontrouw in je relatie of die andere zaken uit de Tien Geboden. Alleen anderen doodslaan lijkt even taboe als het begeren van iets dat van een ander is.

Veel van de wereldgodsdiensten kennen een richtlijn om de eigen begeerte te bestrijden. Het Boeddhisme ziet, net als het hindoeïsme, in de begeerte de diepste oorzaak van al het lijden. Begeerte is als een gif dat bovenal jezelf ongelukkig maakt. Maar voor zover ik weet is dit laatste van de joodse Tien woorden de enige versie van die richtlijn die een verband legt met de naaste: je zult niet begeren iets dat van je naaste is. Het is geen verbod op begeerte als zodanig, maar op het begeren dat ten koste gaat van de ander. Het kwaad van de begeerte is niet dat het jou ongelukkig maakt, maar dat het tot conflict met je naaste leidt.

Wie is er niet ooit wel eens jaloers geweest? Het begint al vroeg: het emmertje dat dat andere kindje in de zandbak had, precies het emmertje waar jij nu graag mee wou spelen. Het begeerde speelgoed wordt voor pubers een fatbike, de vetste sneakers en de nieuwste I-phone – andere koffie dan een emmertje van een paar euro. Maar de impuls is dezelfde: dat wil ik ook! Volwassenen beheersen hun impulsen misschien beter dan pubers (of verhullen ze behendiger), maar ook zij ervaren dat gevoel. Exotische vakantie, een Tesla, een ruim huis, of – minder materieel – gezondheid, een baan die behalve een salaris ook echte voldoening geeft, een harmonieuze relatie met de kinderen, waar kunnen we anderen allemaal niet om benijden? Nee, we zullen elkaar er doorgaans niet om op het hoofd timmeren zoals in de zandbak, we glimlachen belangstellend en slikken onze afgunst weg. Als we heel verstandig zijn, houden we onszelf misschien het *bon mot* van Oscar Wilde voor: 'Als je niet alles krijgt wat je gewild had, denk dan eens aan alles wat je ook niet krijgt wat je zeker niet gewild had.'

Als je met broers of zussen bent opgegroeid, gaat de afgunst dieper en is vaak hardnekkiger: de competitie om de liefste gevonden te worden door vader of moeder. Die trekt diepere sporen dan de ruzie in de zandbak, sporen die zich tot ver in de volwassenheid laten gelden, zelfs als je op zich best een goede verstandhouding hebt met je broers en zussen.

Behoorlijk wat van de oer-verhalen in Genesis draaien erom: Na Kaïn en Abel gaat het op volle kracht door: Izaak en Ismaël – wie is de oudste, de erfgenaam van vader Abraham? Jacob die al

vóór de geboorte met broer Esau strijdt wie als eerste ter wereld zal komen, de zussen Lea en Rachel die concurreren om de liefde van hun man Jacob en om het moederschap van zoveel mogelijk kinderen, Jozef die het lievelingetje is van vader Jacob en niet schroomt om daarmee te pronken tegenover zijn broers... Afgunst lijkt kortom wel hét thema van het boek Genesis. En in de volgende Bijbelboeken is het zeker nog niet gedaan, koning David die de vrouw van Uria begeert, koning Achab die de wijngaard van zijn buurman Nabot wil hebben, en in het nieuwe testament de leerlingen van Jezus die twisten over wie van hen het belangrijkste is, en in de gelijkenis van de Verloren Zoon, de oudste broer die jaloers is op het warme onthaal dat de jongste na zijn omzwervingen van hun vader krijgt.

Competitie om de liefde van de vader of moeder lijkt ook in het verhaal van Kaïn en Abel een rol te spelen, met God in de rol van vader of moeder. Kaïn is de oudste, en Abel wordt stelselmatig als zijn broer aangeduid. De naam Abel betekent nietigheidje, zuchtje, vergankelijke. Kaïn, door Evan meteen al gepercipieerd als 'man', neemt het initiatief tot het brengen van een offer en Abel volgt hem na. Wat volgt hoeft voor mensen die de Bijbel een beetje kennen geen verrassing te zijn: niet de initiatiefrijke oudste en zijn offer wordt door God gezien, maar de jongste, de zwakste, nietige. Kaïn, met al de privileges van het oudste-zijn – dat er aan hem voorbijgezien wordt, dat is hij niet gewend, dat kan hij niet hebben. Hij ontvlamt in woede en 'zijn aangezicht valt'. Dat verrast God, Hij vraagt verbaasd naar het waarom. Is God hier als een onnozele ouder die het ene kind opvallend voortrekt en dan verbaasd is dat het andere kind daarover boos is? Of ging Hij ervanuit dat Kaïn is als Hijzelf, immers geschapen naar zijn beeld en gelijkenis, dat Kaïn dus spontaan diezelfde voorliefde zou hebben voor wat zwak en nietig is? Maar Kaïns aangezicht is gevallen, hij is niet meer in staat om zijn broer te zien. De afgunst beneemt hem het zicht. Hij ziet zijn broer niet meer als iemand die bescherming en zorg verdient, hij ziet alleen nog maar zichzelf en zijn eigen gevoel van tekort gedaan zijn.

Het vervolg van Gods woorden is in dat licht misschien minder raadselachtig dan op het eerste gehoor: *Doe je het goede, hef dan je aangezicht, doe je het niet, dan ligt de zonde aan je deur - dat weet je toch. Hij begeert jou, maar jij, jij moet over hem heersen.* Wanneer hij zijn aangezicht heft, kijkt hij naar de ander, kan hij die werkelijk zien. Doet hij het niet dan ziet hij eerst en vooral zichzelf, dan is hij kwetsbaar voor 'de zonde', het soort eigenliefde dat zo absoluut is dat de ander er niet toe doet, die hem maakt tot een mens zonder naaste.

In die woorden van God is het nu voor het eerst dat het woord zonde valt, niet in het verhaal over het eten van de verboden vrucht, de zogenoemde 'zondeval'. Nu pas, alsof gezegd wil zijn dat dát de oerzonde is: willen zijn als een mens zonder naaste.

Het Latijnse woord waarmee de 'hoofdzonde' van vandaag wordt aangeduid is *invidia*. Je kunt het nog terug horen in het Engelse *envy*. Het kern-element is afgeleid van het werkwoord *videre*, zien. Het voorvoegsel *in* kan enerzijds een ontkenning zijn (denk bijv. aan *insomina* = slapeloosheid), maar volgens het Latijnse woordenboek ook de richting naar binnen aanduiden. Beide zouden hier van toepassing kunnen zijn: niet zien omdat je alleen naar binnen kijkt. Het lijkt of je bij afgunst alleen maar naar de ander kijkt, wat die méér heeft of beter kan dan jij, maar in werkelijkheid zie je die ander helemaal niet, omdat je alleen naar jezelf kijkt, alles alleen op jezelf betreft. Kaïn ziet Abel niet, niet als zijn broer en niet als het nietigheidje dat hij is. Kijken vanuit het perspectief van de ander, in hoeveel conflicten – individueel en wereldwijd – zou dat niet het begin van een oplossing kunnen zijn.

Daarover gaat de volgende parabel. Hij is van Abel Herzberg en op het eerste gezicht bepaald wrang in het licht van actualiteit. En toch – Herzberg schreef dit verhaal tijdens een vorige oorlog in Israël, de Jom Kippoer-oorlog in 1973.

"Een vader had twee zonen. De een was rijk, maar kinderloos, de ander had een groot gezin, maar was heel arm. Toen die vader stierf, liet hij zijn grondbezit aan zijn beide zonen na, elk voor de helft. In de nacht van zijn begrafenis kon de rijke niet slapen. Hij dacht: wat mijn vader gedaan heeft is toch eigenlijk niet rechtvaardig. Ik ben rijk, mijn broer is arm, hij hoort dus meer te krijgen dan ik. Laat ik

opstaan en de grenspalen verplaatsen, zodat hij morgen een groter stuk land aantreft dan hij geërfd heeft.

Ook de arme kon die nacht niet slapen. Ook hij dacht: wat mijn vader gedaan heeft, is niet rechtvaardig. Ik heb het grote geluk van veel zonen en dochters, maar wat heeft mijn broer? In de rijkdom moet hij vergoeding vinden voor zijn verdrietig gemis aan kinderen. Laat ik opstaan en de grenspalen verplaatsen, zodat hij morgen een groter stuk land aantreft dan hij geërfd heeft. Beide broers stonden op en wilden doen wat zij zich hadden voorgenomen. Op de grens gekomen die hun vader getrokken had, ontmoetten zij elkaar en vielen elkaar in de armen. Op de plek waar dit gebeurd is, is Jeruzalem ontstaan. Op deze plek is het allerheiligste van de tempel opgericht.”

Het besef dat je ‘kind van mensen’ bent, ‘een van velen, een met allen’, is misschien pijnlijk, maar het geeft ook een nieuwe vrijheid, hoe paradoxaal dat ook lijkt. Het bikt ons los uit de eenzaamheid van de eigenwaan. Het laat ons zien dat er een ander is die ons antwoord geeft, die ons om een antwoord vraagt. Dat wij pas mét elkaar tot leven komen, dat wij elkaar tot zegen mogen zijn.